

АНОТАЦІЯ

Турченко М. А. Правові засади інноваційного розвитку місцевого самоврядування в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2026.

Дисертацію присвячено комплексній характеристиці вузлових проблем, що виникають в процесі реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, визначенню оптимальних шляхів їх інноваційного вирішення, а також з'ясуванню подальших перспектив та наслідків такого реформування.

У роботі простежено розвиток місцевого самоврядування в Україні за роки незалежності в аспекті його інноваційності; окреслено сучасний стан місцевого самоврядування в Україні та визначено основні фактори, що зумовлюють необхідність його інноваційного реформування. Автором сформульовано поняття, умови та принципи формування правових засад інноваційного розвитку місцевого самоврядування в Україні, визначено пріоритетні напрями інноваційного розвитку місцевого самоврядування в Україні та формування його правових засад з точки зору раціоналізації, інформатизації, гуманізації та інклюзивності процесів децентралізації. Крім того, в дисертації розкрито зміст і основні заходи щодо раціоналізованого реформування структурно-функціональної організації місцевого самоврядування в Україні, визначено правові шляхи адаптації місцевого самоврядування в Україні до умов інформаційного суспільства; запропоновано загальні підходи до перетворення місцевого самоврядування на спосіб правового захисту прав і свобод людини і громадянина; визначено інноваційно-правові способи поліпшення взаємодії муніципальної влади з громадянським суспільством та публічно-приватного партнерства. У результаті проведеного критичного аналізу виявлено недоліки вітчизняного конституційного законодавства про статус місцевого самоврядування, сформульовано пропозиції щодо його удосконалення в межах

продовження муніципальної реформи в Україні.

Обґрунтовано тезу про те, що розвиток місцевого самоврядування в Україні протягом усіх років незалежності мав певною мірою інноваційний характер як за змістом, так і за формами реалізації, хоч інноваційність такого розвитку традиційно обмежувалася спробами удосконалення системно-структурної та функціонально-компетенційної складових. Виокремлено п'ять етапів такого розвитку в аспекті їх інноваційності, визначено хронологічні межі кожного з етапів, надано їх змістовну характеристику.

Автором сформульовано поняття правових засад інноваційного розвитку місцевого самоврядування в Україні; під такими засадами пропонується розуміти систему правових норм, принципів, процедур та механізмів, які забезпечують впровадження новітніх науково обґрунтованих підходів у функціонування системи місцевого самоврядування з метою підвищення її ефективності, адаптивності до змін, прозорості та відповідності потребам громади. Обґрунтовано тезу, що суб'єкти місцевого самоврядування є суб'єктами інноваційної діяльності; під інноваціями у місцевому самоврядуванні слід розуміти новостворені (застосовані) або вдосконалені управлінські моделі, технології, методи, що підвищують якість, результативність та ефективність роботи системи місцевого самоврядування; такі інновації стосуються роботи органів місцевого самоврядування, їх службових і посадових осіб, депутатів місцевих рад, комунальних підприємств, установ та організацій, а також надання публічних послуг на муніципальному рівні.

Визначено чотири пріоритетні напрями інноваційного розвитку місцевого самоврядування в Україні та формування його правових засад:

- 1) «децентралізація 2.0» як раціоналізоване реформування структурно-функціональної організації місцевого самоврядування;
- 2) адаптація системи місцевого самоврядування до умов інформаційного суспільства на засадах «Smart-city»;
- 3) гуманізація місцевого самоврядування шляхом його перетворення на царину правозахисту на засадах «Міста прав людини»;
- 4) виведення взаємодії муніципальної влади з громадянським суспільством та

публічно-приватного партнерства на якісно новий рівень через формування «ініціативних громад».

У дисертації розкрито зміст і основні заходи щодо раціоналізованого реформування структурно-функціональної організації місцевого самоврядування в Україні. Автором обґрунтовано позицію, що «Децентралізація 2.0» має зосередитися на: перегляді й уточненні функціонального наповнення кожного рівня місцевого самоврядування; врахуванні функціональних міських просторів; стимулюванні муніципальної взаємодії та міжмуніципальних об'єднань; розбудові сталої координації як вертикального, так і горизонтального характеру; оптимізації чисельності та структури виконавчих органів місцевих рад; реформуванні інституту місцевих державних адміністрацій; інституалізації механізмів публічної участі; перебудові систем міжбюджетних відносин; інтегрованих просторово-економічній політиці, впровадженні системи стратегічного планування на місцевому рівні, орієнтованої на сталий розвиток, тощо.

Окреслено шляхи адаптації місцевого самоврядування в Україні до умов інформаційного суспільства; обґрунтовано думку про те, що переведення концепції «розумне місто» в площину муніципально-правового регулювання вимагає оновлення чинного Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», внесення змін і доповнень до статутів територіальних громад, а також змін у структурі виконавчих органів місцевих рад.

Автором запропоновано загальні підходи до перетворення місцевого самоврядування на спосіб правового захисту прав і свобод людини і громадянина через реалізацію проекту «Місто прав людини в Україні»; окреслено комплекс заходів, які зобов'язане буде в ініціативному порядку здійснити кожне з міст, яке погодиться взяти участь у ньому.

Визначено інноваційні способи поліпшення взаємодії муніципальної влади з громадянським суспільством та публічно-приватного партнерства через формування «активної громади», у тому числі шляхом: забезпечення всіх чотирьох рівнів участі громадськості на різних етапах прийняття політичних

рішень (інформування, консультацію, діалог та партнерство); переходу від деліберативної (дорадчої) демократії до партисипаторної (учасницької) на муніципальному рівні; формування балансу між інституційною владою та громадянською свідомістю.

Обґрунтовано позицію, що ключову роль у процесах демократизації в Україні матиме перехід від адміністративної та фінансової до політичної децентралізації, що означатиме визнання суб'єктів місцевого самоврядування рівноправними з державними суб'єктами учасниками політичного діалогу, розробку і впровадження різноманітних інструментів як деліберативної (дорадчої), так і партисипаторної (учасницької) демократії, принципову відмову від диктату і дріб'язкової опіки щодо місцевого самоврядування з боку держави. Автором здійснено критичний аналіз сучасного стану місцевого самоврядування в Україні, а також визначено основні фактори, що зумовлюють необхідність його інноваційного реформування. Серед таких факторів виокремлено: зростання попиту на більш якісні публічні послуги та потребу підвищення ефективності їх надання; ускладнення й багатоаспектність соціальних проблем, які треба розв'язувати на муніципальному рівні; необхідність поліпшення прозорості та підзвітності в умовах інформаційного суспільства; потреба забезпечення економічного розвитку та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на локальному рівні; необхідність адаптації системи місцевого самоврядування, забезпечення її стійкості й готовності до різного роду екстремальних ситуацій. Поряд із цим розвинено наукові погляди на правові засади муніципальної реформи в Україні; обґрунтовано, що формування правових засад інноваційного розвитку вітчизняного місцевого самоврядування має ґрунтуватися на загальних принципах, закріплених у ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», та здійснюватися на засадах децентралізації, субсидіарності, інклюзивності, ефективності, передбачуваності, сталого розвитку.

Переглянуто доктринальні засади реформування системно-структурної та функціонально-компетенційної організації місцевого самоврядування в Україні;

обґрунтовано думку про те, що справді інноваційний характер мало б переведення більшої частини повноважень місцевого самоврядування з категорії делегованих у власні (самоврядні), а також завершення формування спроможного самоврядування не лише місцевого, але й регіонального рівня.

Сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення конституційно- правового регулювання за предметом дослідження. Зокрема, запропоновано: доповнити перелік суб'єктів інноваційної діяльності, закріплений у ст. 5 Закону України «Про інноваційну діяльність», суб'єктами місцевого самоврядування; переглянути результати об'єднання територіальних громад і укрупнення районів (проведених протягом 2015-2020 років), аби територіальна основа діяльності органів місцевого самоврядування надвала їм змогу ефективно надавати публічні послуги; у законах «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» закріпити норму, за якою в разі законодавчої конкуренції повноважень перевага має надаватися органам місцевого самоврядування; доповнити Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» статтею 31¹ «Повноваження в галузі інформатизації та впровадження новітніх технологій»; уніфікувати ключові параметри проведення місцевих ініціатив на рівні законодавства або типового положення.

Ключові слова: місцеве самоврядування, публічне управління, системно-структурна організація, децентралізація, інноваційний розвиток, цифрове суспільство, територіальна громада, права людини, способи захисту прав.